

de mos

Jaargang 22
Juni/Juli 2006

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

6

N i D i

inhoud

- 49 **De 'roots' van Amerika**
- 52 Demodata
- 53 Demodata
- 54 **Nederland in 2025 sterk geprofileerd**
- 57 **Vergrijzing: kansen en knelpunten op de arbeidsmarkt**
- 59 Demodata

Gouverneur Arnold Schwarzenegger.
Foto: ANP/David Paul Morris/Getty Images/AFP

De 'roots' van Amerika

HARRY VAN DALEN

De Verenigde Staten worden door menigeen als het toonbeeld van de 'melting pot' gezien, waar integratie welhaast vanzelfsprekend is. Praktisch iedere Amerikaan is een immigrant dan wel stamt af van immigranten. Het 'melting pot'-idee is dat na verloop van tijd iedereen zich Amerikaan voelt en de band met het oude vaderland is verwaagd. Aan de hand van de Amerikaanse volkstelling voor het jaar 2000 wordt nagegaan met welke landen Amerikanen een band hebben en hoe het de verschillende immigranten is vergaan. Wat is er van de Nederlanders terechtgekomen die ooit en masse naar de Verenigde Staten vertrokken? En hoe staat het met de échte originele bewoners van Amerika: de indianen en de Eskimo's?

A Nation of Immigrants, zo betitelde in 1958 president John F. Kennedy, van Ierse origine, de Verenigde Staten van Amerika en die karakterisering geldt vandaag nog steeds. Verreweg de meeste Amerikanen of hun voorouders kwamen van elders en velen hebben daardoor een Europese, Afrikaanse, Aziatische (Chineze), Latijns Amerikaanse of Mexicaanse achtergrond. Ook veel bekende Amerikanen hebben immigrantenbloed in zich. Om er een paar te noemen: de presidenten Richard Nixon (Wales) en Ronald Reagan (Iers), de honkballer Joe Dimaggio (Italiaans) of Madonna (ook Italiaans bloed), Oprah Winfrey en Bill Cosby (African American), Milton Friedman en János Weismüller ofwel Johnny 'Tarzan' Weismüller (beiden uit het Oostenrijk-Hongaarse rijk), Jennifer Lopez (Puerto Ricaans bloed) en Arnold Schwarzenegger (Oostenrijk).

Het is interessant om eens na te gaan om welke groepen het precies gaat en hoe deze zich qua aantal tot elkaar verhouden. De discussie over immigratie in de VS draait hoofdzakelijk om de zwakke integratie van de groep immigranten uit Latijns Amerika. Deze groep van immigranten, aangeduid met Hispanics of Latino's is de afgelopen tien jaar het snelst gegroeid van alle immigrantengroepen. Behalve de Hispanics eisen verder de Afro-Amerikanen veel aandacht op in het integratiedebat, evenals bij de Hispanics door hun wankel sociaal-economische positie. Maar hoe vergaat het de Amerikanen met Europees bloed? Verschillen zij onderling veel in termen van economisch succes of is Amerika werkelijk een 'melting pot' zodat na verloop van tijd alle verschillen wegvallen?

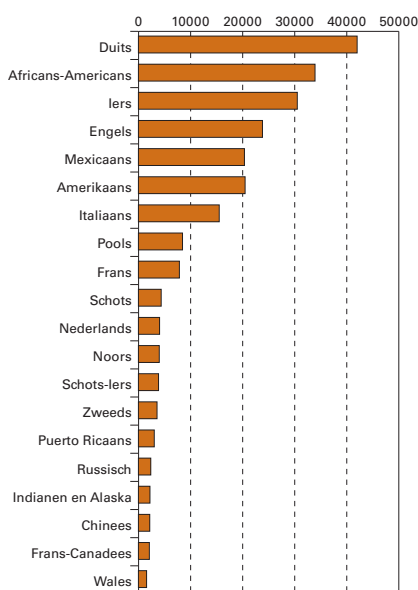
Wie is de grootste?

Maar eerst een test vooraf of u weet welk land of etnische groep in de Verenigde Staten de grootste vertegenwoordiging heeft. Zijn dat de afstammelingen van de oor-

Peter Stuyvesant. Foto: ANP

Figuur 1. Belangrijkste bevolkingsgroepen naar voorouderlijke banden

Bron: US Bureau of Census, Volkstelling 2000

spronkelijke koloniale machten: Engeland, Frankrijk en wellicht Nederland uit de tijd van Peter Stuyvesant of nog vroeger de Spaanse en Portugese ontdekkingsreizigers? Wie de strip Lucky Luke kent, weet hoeveel nationaliteiten door het beeld buitelen: Schotse en Ierse soldaten, Chinezen die steevast een wasserij bezitten, blonde pioniers uit Scandinavië, indianen, maar de hoofdmoot wordt toch gevormd door de Engelse kolonialisten. Dus dat lijkt a priori de grootste groep. Wie evenwel verder nadenkt zal toch tot de conclusie komen dat de zwarte bevolking, die zich tegenwoordig als 'African Americans' afficheert, de grootste groep zou moeten zijn. Immers, de slavernij bracht veel Afrikanen naar vooral het Zuiden van de Verenigde Staten. Of maken toch de Italianen een kans om de grootste groep te zijn, of de Ieren, die ooit massaal in de 19^e eeuw hun land zijn ontvlucht? Steden als New York en Boston kenden wijken die als Little Italy werden betiteld, net zo goed als veel steden ook hun eigen Chinatown kennen.

Kortom, het blijft giswerk en dan reppen we nog niet eens over de vele Mexicaanse immigranten die de laatste tien, twintig jaar in groten getale de zuidelijke grens passeerden.

Van Duitse komaf

Het raadsel van de sterkste band wordt opgelost door figuur 1, waarin de top 20 wordt gepresenteerd van landen (of groepen) waarmee Amerikanen nog een voorouderlijke band hebben. De gegevens in de figuur zijn afkomstig uit de volkstelling van 2000. In dat jaar bedroeg de totale bevolkingsomvang van de VS 281 miljoen inwoners. Met 42,9 miljoen afstammelingen staat Duitsland op nummer 1. Met andere woorden: 15 procent van de Amerikanen heeft Duitse voorouders. De Afro-Amerikanen (met 34,7 miljoen) en de Ieren (met 30,5 miljoen) volgen op de tweede en derde plaats. Nederland doet het ook nog aardig met 4,5 miljoen inwoners, hetgeen een 11^e plaats oplevert. Een bijzondere voorouderlijke band betreft de Schots-Ierse afstamming. Deze term wordt gebruikt om de afstammelingen te beschrijven van protestantse

afkomst uit Schotland en omstreken die in de 18^e eeuw eerst naar Ulster (Ierland) en later naar Noord-Amerika emigreerden. Zij staan ook wel bekend als Noord-Iers of Ierse presbyterianen. Dat de band met Duitsland groot is hoeft achteraf gezien geen verwondering te wekken. De Duitsers behoorden eind 19^e en begin 20ste eeuw decennialang, samen met de Ieren en de Italianen, tot de grootste immigrantengroepen. In de jaren dertig en veertig kreeg de immigratie van Duitsers nog een impuls nadat Hitler in 1933 aan de macht kwam en groepen Duitsers die hun vrijheid bedreigd zagen (joden, artiesten, intellectuelen) hun toevlucht namen tot de VS. Hoewel Hitler het niet beseftte zorgde hij voor een gigantische kennis- en inkomensoverdracht waar de VS nog steeds de vruchten van plukt. Albert Einstein, Walter Gropius, Thomas Mann en Marlène Dietrich waren bekende namen die samen met 130.000 andere Duitse en Oostenrijkse vluchtelingen hun leven in de VS voortzetten. Ondanks het grote aantal Duitsers dat in het verleden naar de VS emigreerde is de assimilatie van deze groep blijkbaar zo voorspoedig verlopen dat Duitse namen niet meer als Duits worden gezien. En toch zijn bijvoorbeeld de spijkerbroekfabrikant Levi Strauss, presidentieel adviseur en Nobelprijswinnaar Heinz ('Henry') Kissinger en journalist Joseph Pulitzer allemaal van Duitse origine. Daarnaast hebben veel immigranten bij binnenkomst via Ellis Island, New York, hun naam verbasterd, moedwillig dan wel per ongeluk. Bij veel artiesten ten slotte is de Duitse bron moeilijk meer te ontdekken doordat zij een andere naam aannamen, zoals Bob Dylan die ter wereld kwam als Robert Zimmermann.

Relativering

Er is bij de volkstellingcijfers van figuur 1 wel enige relativering op zijn plaats. Sinds 1980 wordt door het *US Bureau of the Census* in de volkstelling voor iedereen de voorouderlijke band genoteerd. Bij die gelegenheid moeten respondenten de vraag beantwoorden: "What is this person's ancestry or ethnic origin?" Dit is een open vraag en de afstamming is daarmee gebaseerd op hoe respondenten zichzelf classificeren. Het doel van de vraag is om naast de vraag naar ras in de volkstelling ook na te gaan of Amerikanen een band met het land van hun voorouders hebben. Maar deze vraag dient een nog hoger doel. Onder de 'Civil Rights Act' is discriminatie verboden op basis van ras, geslacht, religie of nationale origine. Met het oog op deze doelstelling is het meten van verschillen van belang. Daarnaast is deze informatie welkom voor de overheid om publieke diensten af te kunnen stemmen op de culturele en etnische verschillen tussen groepen. Dat bedienen kan nog wel eens lastig worden omdat veel Amerikanen niet één maar meer landen van herkomst noemen. De gemiddelde stamboom van Amerikanen heeft een hoog multicultureel gehalte en ook door naamwisselingen zullen velen moeite hebben om zich te identificeren met één voorouderlijk land. In de volkstelling komt het verschijnsel van meervoudige afstamming ook tot uitdrukking: 58 procent noemt één afstamming,

PENNSYLVANIA DUTCH

Een bijzondere groep Duitse afstammelingen zijn de 'Pennsylvania Germans' ook wel aangeduid als 'Pennsylvania Dutch'. Het woord Dutch heeft niets met Nederland te maken maar is een verbastering van Deutsch. Deze groep spreekt een oud Duits dialect ('Plautdietsch') en kan hoofdzakelijk worden aangetroffen onder de Amish en Mennonieten. In 2000 waren er 255.000 Pennsylvania Germans, dus de groep is niet bijzonder groot en ze zijn hoofdzakelijk gevestigd in Pennsylvania, Ohio, Indiana en in Ontario (Canada). Zij worden echter als een afzonderlijke groep gezien en zijn niet inbegrepen bij de 42,9 miljoen Duitsers in figuur 1.

22 procent noemt twee of meer afstammingen en 20 procent noemt niets of rapporteert 'gemengd' of 'geadopteerd'. Het percentage van 20 is bijzonder hoog te noemen in vergelijking met de voorgaande volkstellingen van 1980 en 1990 toen slechts tien procent geen afstamming noemde.

Canada

Als we het over Amerika als immigratieland hebben worden de Verenigde Staten en Canada vaak in één adem genoemd. Fijnslijpers zullen dan ook opmerken dat (Noord-)Amerika groter is dan alleen maar de Verenigde Staten. En dat de bovenstaande ranglijst er aanzienlijk anders zal uitzien als Canada in de berekening wordt betrokken. Voor de volledigheid is de etnische afkomst van Canada in tabel 1 samengevat. De algemene conclusie is dat Canada net als de VS een sterke band met Europa heeft. De algemene rangschikking waarbij de Duitsers als nummer 1 (in figuur 1) naar voren komen verandert echter niet als we de Duitsers in de VS en Canada bij elkaar optellen. Opvallend is evenwel dat immigranten uit de Oekraïne, Portugal en India prominenter voorkomen in Canada dan in de VS. Vanwege de oude Franse banden wekt het geen verbazing dat Fransen en de Franse taal dominant zijn. Opvallend is wel dat er meer mensen Frans als hun moedertaal beschouwen dan er mensen met een Franse afkomst zijn. Vreemd is dat echter niet omdat Frans, naast Engels, de officiële taal van Canada is en voor een provincie als Quebec is het de enige officiële taal. De overheid moet officiële documenten en wetten in twee talen laten verschijnen.

Hoe vergaat het de verschillende groepen?

Amerika fungeert voor velen als een welvaarts-magneet, maar het zijn veelal de ondernemende types, met meer dan gemiddelde vaardigheden en kapitaal, die de overtocht wagen. De selectie van immigranten die zich een plaats weten te verwerven in de Amerikaanse maatschappij is dan ook geen dwarsdoorsnede van de mensen in het land van herkomst. Het is interessant om te weten hoe het de diverse migrantengroepen, waaronder de Nederlandse Amerikanen, in het 'land van de onbegrensde mogelijkheden' is vergaan en of bevolkingsgroepen die al veel generaties immigranten kennen vandaag de dag nog steeds bovengemiddeld scoren in termen van sociaal-economisch succes.

Tabel 2 bevat een aantal sociaal-economische kengetallen die het succes of het falen van immigrantengroepen illustreren. De vier belangrijkste conclusies die uit de tabel kunnen worden getrokken zijn:

- 1. Europese afstammelingen scoren op alle elementen bovengemiddeld (een hoger gezinsinkomen, hoger opgeleid, hoger eigen woningbezit).
- 2. Hispanics (vooral Mexicanen en Puerto-Ricanen), Afro-Amerikanen en indianen vormen de onderkant van de Amerikaanse samenleving.
- 3. Het feit dat mensen thuis een andere taal dan Engels spreken is niet noodzakelijk een belemmering voor integratie. Dat bewijzen de Chinezen en Russen die in respectievelijk 85

Tabel 1. De 'roots' van Canada: top-15 bevolkingsgroepen naar etniciteit en gesproken moedertaal, 2001

Bevolkingsgroepen naar afkomst		Bevolkingsgroepen naar moedertaal	
Etniciteit	Aantal (x 1000)	Moedertaal	Aantal (x 1000)
Totale bevolking	29.639	Totale bevolking	29.639
1. Canadees	11.683	1. Engels	17.352
2. Engels	5.979	2. Frans	6.703
3. Frans	4.668	3. Chinees	854
4. Schots	4.157	4. Italiaans	469
5. Iers	3.823	5. Duits	438
6. Duits	2.743	6. Punjabi	271
7. Italiaans	1.270	7. Spaans	245
8. Chinees	1.094	8. Portugees	214
9. Oekraïens	1.071	9. Pools	208
10. Indiaans (Noord Amerikaans)	1.001	10. Arabisch	200
11. Nederlands	923	11. Tagalog	174
12. Pools	817	12. Oekraïens	148
13. Indiaas	713	13. Nederlands	129
14. Noors	364	14. Vietnamees	122
15. Portugees	357	15. Grieks	120

Bron: Statistics Canada, <http://www.statcan.ca/start.html>

Tabel 2. Sociaal-economische karakteristieken top-20 bevolkingsgroepen in Verenigde Staten, 2000

Afstamming:	Mediaan huishoud inkomen (\$)	% personen onder de armoedegrens	% hoger opgeleid ^a	% met lichamelijke of mentale gebreken ^b	% spreekt thuis andere taal dan engels ^b	% eigen woning ^c
1. Duits	49.498	5,9	30,5	15,0	4,4	73,7
2. African-American	29.423	23,5	14,3	23,1	7,0	46,3
3. Iers	48.947	6,7	30,1	16,4	3,0	70,1
4. Engels	50.051	5,4	35,4	17,5	2,6	76,7
5. Mexicaans	33.621	23,3	7,5	19,7	79,9	48,3
6. Amerikaans	37.829	11,3	16,0	20,5	3,3	72,2
7. Italiaans	51.246	6,6	28,9	15,3	9,2	70,6
8. Pools	50.887	5,8	30,9	15,4	9,8	73,3
9. Frans	45.861	7,3	26,6	17,9	7,1	69,9
10. Schots	53.444	5,1	40,9	16,0	3,4	74,1
11. NEDERLANDS	45.892	6,5	25,4	18,1	4,8	73,9
12. Noors	48.858	5,8	32,4	13,9	3,7	72,8
13. Schots-Iers	46.945	5,3	36,8	18,9	2,9	74,9
14. Zweeds	50.484	5,4	35,5	14,7	4,1	74,2
15. Puerto-Ricaans	30.644	25,1	12,5	24,7	75,5	34,6
16. Russisch	59.950	7,0	54,6	15,9	19,2	66,4
17. Indiaans	30.599	24,5	11,5	23,5	27,9	55,5
18. Chinees	51.444	13,2	48,1	13,6	85,1	58,4
19. Frans-Canadees	48.032	6,3	24,4	16,8	10,8	71,7
20. Welsh	51.869	5,0	38,7	16,8	3,2	74,8
Totale bevolking	41.994	12,0	24,4	19,0	17,9	66,2

(a) Personen met een Bachelors of Arts (BA)-diploma als % van de groep van 25 jaar en ouder. (b) als % van de groep van 5 jaar en ouder. (c) als % van aantal bewoonde huiseenheden.

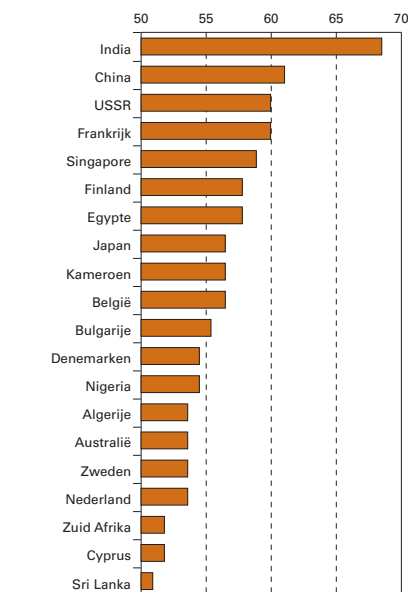
Bron: US Bureau of Census, Volkstelling 2000

- en 19 procent van de gevallen thuis in hun moedertaal communiceren en toch in hoge mate economisch succesvol zijn. Veel Afro-Amerikanen daarentegen spreken weliswaar thuis Engels maar genieten desondanks een laag inkomen: één op de vier leeft in armoede.
4. Het percentage 'gehandicapten' is in de VS schrikbarend hoog (van de totale bevolking 19 procent), en dan vooral onder de Afro-Amerikanen (23 procent), de indianen (24 procent) en de Puerto-Ricanen (25 procent) van wie er relatief veel in armoede leven. De definitie van gehandicapt zijn is breder dan het begrip arbeidsongeschikt zijn. Handicap of gebrek wordt in de volkstelling gedefinieerd als een langdurige fysieke, mentale of emotionele toestand, die het voor iemand moeilijk maakt om activiteiten als wandelen, traplopen, aankleden, baden, leren of onthouden uit te voeren. Deze toestand kan een persoon verhinderen om zich buitenshuis te begeven of te werken. Vanzelfsprekend zal

Rectificatie

Abusievelijk is in het artikel 'Verschillen in integratie van Turken in Nederland' van Hüseyin Kaya in het meenummer van Demos niet aangegeven dat het onderzoek gebaseerd is op de SPVA-data (Sociale Positie en Voorzieningen-gebruik van Allochtonen) uit het jaar 2002.

Figuur 2. Top-20 van herkomstlanden met het hoogste percentage hoogopgeleiden in de Verenigde Staten, 2000

Bron data: OESO, 2005, eigen berekeningen. Het percentage is berekend voor de bevolkingsgroep van 15 jaar en ouder.

demodata

In 2004 zijn in ons land 194 duizend kinderen geboren. De kans dat een kind wordt geboren op een doordeweekse dag is sinds 1950 sterk toegenomen. Steeds minder kinderen worden op een zaterdag of zondag geboren. Bij een evenredige verdeling van de bevallingen over de week zou het aandeel 14,3% per dag bedragen, op een zaterdag is het gemiddelde tegenwoordig echter 12,1%, op zondag 11,7%. Deze verandering hangt samen met de forse toename van het aandeel bevallingen in het ziekenhuis, waaronder de toename van het aantal keizersneden welke in veel gevallen goed kunnen worden gepland. Als zich vooraf geen complicaties voordoen worden planbare ziekenhuisbevallingen bij voorkeur op een doordeweekse dag ingeroosterd (CBS).

de vergrijzing ook debet zijn aan het hoge percentage gehandicapten, maar de grote verschillen doen vermoeden dat er meer aan de hand is. Obesitas wordt niet voor niets als een van de grootste bedreigingen van de gezondheid gezien.

Voor de Russen en Chinezen vormen groepen met een hoog percentage immigranten die nog in het moederland zijn geboren en deze groepen zijn daardoor ook relatief jonger dan de gemiddelde Amerikaan. De gegevens van dergelijke immigrantengroepen zijn daardoor niet vergelijkbaar met die van de Europese afstammelingen. Dit verklaart voor Chinezen ook de verwarrende uitkomst dat het mediane huishoudinkomen bijna 10.000 dollar boven het landelijke peil ligt en dat tevens een aanzienlijk deel van de Chinezen in armoede leeft. De samenstelling van de Chinese immigrantenstroom is tamelijk heterogeen. Bij de migranten uit Latijns Amerika ligt dat veel eenduidiger: Mexicanen en Puerto Ricanen zijn laag opgeleid, leven meer dan gemiddeld in armoede, en ongeveer 75-80 procent spreekt thuis geen Engels.

De oude Nederlandse Amerikaan

De Nederlandse afstammelingen vormen met 4,5 miljoen nazaten een omvangrijke groep, maar als tabel 2 richtinggevend is voor het succes van de immigranten in de VS dan scoort de Nederlandse Amerikaan niet meer dan gemiddeld. Voor een deel is dat een weerspiegeling van de beroepen die Nederlanders ooit uitoefenden en van de staten waar ze neerstreken. De grootste groepen Nederlandse immigranten vertrokken in de 19^e, begin 20ste eeuw en velen werkten in de landbouw. Vandaar ook dat vooral landbouwstaten als Ohio, Illinois en Michigan veel Nederlanders aantrokken.

Anders dan de Duitsers lijken Nederlanders niet veel toonaangevende figuren te hebben voortgebracht. Toch is dat schijn en telt ook Nederland een aantal 'celebrities' die de Amerikaanse geschiedenis hebben bepaald. Peter Stuy-

vesant werd al genoemd, Cornelius Vanderbilt (ook daadwerkelijk uit De Bilt) stond in de 19^e eeuw aan de wieg van het Amerikaanse spoorwegnet, verder hadden de Amerikaanse presidenten Martin van Buren, Theodore Roosevelt en Franklin Roosevelt Hollandse voorouders, de econoom Hendrik Houthakker was ooit onder president Nixon voorzitter van de Council of Economic Advisors en Nobelprijswinnaar Tjalling Koopmans doceerde jaren aan Yale University. Van de grote filmsterren had Audrey Hepburn Nederlands bloed. Maar wellicht dat Nederland Amerika nog het meest heeft verrijkt met de taal, waarin het woord Dutch herhaaldelijk verschijnt: 'Dutch courage' – dronkemansmoed; 'a Dutch widow' – een vrouw die het met iedereen aanlegt; 'going Dutch' – ieder betaalt voor zich; 'talking Double Dutch' – verward praten; 'a Dutch uncle' – iemand die streng en op botte wijze kritiek levert of adviseert; of een 'Dutch bargain' – een transactie gesloten toen men dronken was. Het refrein van het Nederlandse kinderlied over de Nederlandse Amerikaan – "van voor, naar achter, van links, naar rechts" – sluit goed aan bij de typologie waarin drank en warrigheid hoogtij viert.

De nieuwe Nederlandse Amerikaan

Een open vraag is of de Nederlandse immigrant in de VS van vandaag sterk verschilt van de gevestigde Amerikaan met Nederlandse banden. De immigranten die richting de VS gaan vormen immers niet bepaald de familie Doorsnee. Er vindt een positieve selectie plaats, is het niet impliciet dan wel expliciet via de immigratieregels van de Amerikaanse Immigratiedienst. Veel Nederlandse immigranten zijn hoogopgeleid en kiezen andere bestemmingen binnen de VS dan vroeger. Op basis van recente gegevens van de OESO kunnen we concluderen dat 54 procent van de *huidige* Nederlandse immigrantenpopulatie (van 15 jaar en ouder) in de VS hoog is opgeleid. Ter vergelijking: in Nederland bedraagt het percentage hoogopgeleiden (HBO

SONNET

Een sonnet geschreven in 1883 door Emma Lazarus (1849-1887), die hiermee haar geloof verwoordde in de Verenigde Staten als toevluchtsoord voor de Europese massa die naar democratie verlangde. Sinds 1903 staat het gegraveerd op de voet van het Vrijheidsbeeld in New York. De opbrengst van de veiling van dit sonnet werd gebruikt om de sokkel van het Vrijheidsbeeld mede te financieren.

The New Colossus

Not like the brazen giant of Greek fame,
with conquering limbs astride from land to land;
Here at our sea-washed, sunset gates shall stand
a mighty woman with a torch, whose flame
is the imprisoned lightning, and her name
Mother of Exiles. From her beacon-hand
Glows world-wide welcome; her mild eyes command
The air-bridged harbor that twin cities frame,
"Keep, ancient lands, your storied pomp!" cries she
with silent lips. "Give me your tired, your poor,
Your huddled masses yearning to breathe free,
The wretched refuse of your teeming shore,
Send these, the homeless, tempest-tost to me,
I lift my lamp beside the golden door!"

en WO) 26 procent en in vergelijking met de Nederlandse immigranten blijkt hieruit dat dit geen doorsnee groep is. In de VS hoort Nederland wat opleiding betreft tot de top-20 van landen met gemiddeld het hoogste niveau (figuur 2). De top wordt aangevoerd door India, China en Rusland. Van alle Indiase immigranten bijvoorbeeld is 69 procent hoogopgeleid. Gemiddeld zeer laag opgeleid zijn de immigranten uit Mexico, El Salvador en de Dominicaanse Republiek waar van de immigranten vier à vijf procent hoog is opgeleid.

Dat de Nederlandse immigrant van karakter is veranderd kunnen we ook aflezen aan de bestemmingen die zij kiezen binnen de VS. De staat California, waar 24 procent van de Nederlandse immigranten zich bevindt, is de grootste magneet, gevolgd door Florida met 7,3 procent en New York met 6,9 procent.

De originele bewoners

Ten slotte, wie over de 'roots' van Amerika schrijft kan niet heen om de échte originele bewoners. De 'Native Americans', de indianen en de Eskimo's, zijn met nog geen 2,5 miljoen zielen (4,1 miljoen als de indiaanse afkomst wordt uitgebreid tot mensen die meer stammen of landen van herkomst melden) sterk in de minderheid in Amerika en de meesten hebben het er niet al te best. Vanaf de tijd dat Europeanen Amerika in hun bezit namen hebben indianen zich naar Westerse maatstaven in een achterstandspositie bevonden. Tabel 2 maakte al duidelijk dat deze groep aan de onderkant van de samenleving bungelt. Uit tabel 3 blijkt dat dit voor alle indianenstammen geldt. In deze tabel staan de 15 grootste stammen vermeld. De Cherokee- en de Navajo-indianen vormen de grootste stammen en na nummer 15 op de lijst – de Seminole-indianen – worden de stammen al snel zo klein dat ze niet meer in officiële tabellen verschijnen. Alle stammen hebben een enorme sociaal-economische achterstand op de rest van de bevolking. De leden zijn arm en slecht opgeleid en geen enkele stam vormt een uitzondering.

Gelukkig is er wel enige vooruitgang te bespeuren op gebied van opleiding, armoede en inkomen. Bij de volkstelling van 1990 bedroeg het familie-inkomen van de Native Americans bijvoorbeeld nog maar 62 procent van het landelijk gemiddelde, in 2000 was dat gestegen tot 73 procent. Verder groeit de indianenbevolking terwijl men decennialang heeft gedacht dat deze zou uitsterven. Na de afslachting bij Wounded Knee in december 1890 leek het lot van indianen bezegeld. In 1890 waren er nog maar 248.000 Native Americans en lange tijd is dat aantal zeer beperkt gebleven. In 1950 was hun aantal weer toegenomen tot 377.000. Daarna begon de opmars in bevolkingsaantal en projecties suggereren dat in 2050 het aantal Native Americans 4,6 miljoen zal bedragen, waarmee hun aantal weer terug is op het volgens historici geschatte beginniveau van 1492, toen Christopher Columbus Amerika ontdekte.

Conclusie

Het wonderlijke beeld dat de Amerikaanse volkstelling biedt is dat van een enorme diversiteit, waarbij de extremen de aandacht trekken.

Tabel 3. 15 grootste stammen indianen en inheems Alaska in de Verenigde Staten, 2000

Stam	Meer dan één stam of etniciteit gerapporteerd	Eén stam gerapporteerd	% onder armoedegrens	% hoger opgeleid	Mediaan huishoudinkomen (\$)
1. Cherokee	729.533	281.069	18,9	15,7	32.611
2. Navajo	298.197	269.202	37,2	6,9	23.799
3. Latijns-Amerikaanse indianen	180.940	104.354	24,9	9,4	34.021
4. Choctaw	158.774	87.349	18,4	16,4	32.611
5. Sioux	153.360	108.272	39,0	10,8	25.116
6. Chippewa	149.669	105.907	24,0	10,3	32.205
7. Apache	96.833	57.060	32,8	8,5	28.483
8. Blackfeet	85.750	27.104	25,8	12,4	30.061
9. Iroquois	80.822	45.212	19,5	16,3	35.708
10. Pueblo	74.085	15.817	28,6	9,6	28.155
11. Creek	71.130	40.223	17,6	17,1	33.452
12. Lumbee	57.868	51.913	18,1	12,5	32.957
13. Eskimo	54.761	45.919	21,3	6,0	32.483
14. Chickasaw	38.351	20.887	17,0	18,5	33.644
15. Seminole	27.431	12.431	25,7	13,3	29.440
Totale bevolking VS	281.421.906		12,0	24,4	41.994

Bron: US Bureau of Census, Volkstelling 2000

De welvaart van de bijzonder hoogopgeleide Russen, Chinezen en Indiase immigranten staat tegenover de grote armoede onder Afro-Amerikanen, Hispanics en Native Americans. De wonderbaarlijk grote groep Duitsers (43 miljoen) staat tegenover de veel kleinere groep van 21 miljoen inwoners die zichzelf als Amerikaan bestempelt (niet te verwarren met Native Americans). En wellicht dat de constatering dat maar weinigen zich als Amerikaan zien nog de grootste verrassing is. Het Amerikaanse assimilatiemodel stond immers jarenlang model voor immigratielanden. Iedereen was en voelde zich Amerikaan. Het archetype van de ouderwetse Amerikaan met zijn trots en vooroordelen was Archie Bunker uit de televisieserie *All in the Family*. En om hem nog maar eens te citeren: *“Back in my day, they wasn't called Chicanos or Anglo-Americans or Afro-Americans, we was all Americans so if a guy was a jig or a spick, it was his own business.”* Amerikanen blijken in internationaal verband nog steeds trots op hun land – 80 procent is volgens de World Values Study erg trots –, terwijl Europeanen die trots niet zo sterk voelen: van de Nederlanders is bijvoorbeeld maar 20 procent erg trots op Nederland. Maar achter de façade van de Amerikaan die trots is op zijn nieuwe wereld gaat blijkbaar nog altijd een mens schuil die de 'roots' met de oude wereld koestert.

REFERENTIES

- Dalen, H.P. van en K. Henkens (2006), When the quality of a nation triggers emigration, TI Discussion Paper, no. 2006-026/1, Amsterdam/Rotterdam.
- Hatton, T.J. en J.G. Williamson (1998), *The Age of Mass Migration*, Oxford: Oxford University Press.
- OESO (2005), *Trends in international migration 2004*. Parijs: OECD.
- Thornton, R. (1987), *American Indian holocaust and survival – A population history since 1492*. Norman: University of Oklahoma Press.

Dr. H.P. van Dalen, NIDI en SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam. Contact: dalen@nidi.nl

demodata

Het jaarlijkse zorggebruik per inwoner in Nederland neemt sterk toe met de leeftijd, tot meer dan € 40.000 voor een man van 95 jaar en ouder, en bijna € 50.000 voor een vrouw in die leeftijdsgroep. Vrouwen gebruiken meer zorg dan mannen. Al jaren is de verhouding tussen het kostendeel van vrouwen en mannen ongeveer 60:40. Het verschil hangt uiteraard samen met de zorg rondom zwangerschap en bevalling, maar is daarnaast vooral ook het gevolg van de hogere levensverwachting van vrouwen. Bovendien brengen vrouwen meer jaren in ongezondheid door dan mannen en zijn zij vaker alleenstaand. Al deze factoren leiden ertoe dat vrouwen een groter beroep doen op de gezondheidszorg en dat de gemiddelde kosten voor vrouwen ook wat hoger uitkomen (RIVM).

In 2004 zijn in ons land 194 duizend kinderen geboren, 45% van hen was het eerste kind van de moeder en 37% het tweede. Steeds vaker is de moeder niet getrouwd: van alle 194 duizend kinderen kwam 33% 'niet-echtelijk' ter wereld, van de eerste kinderen is dit zelfs 52%. Een deel van deze moeders woont (ongehuwd) samen (CBS).

Ontwikkelingen in de levensverwachting zijn een erfenis uit het verleden. De ziekten die nu veel vroegtijdige sterfte en verlies aan kwaliteit van leven veroorzaken, hangen vaak samen met de leefstijl eerder in de levensloop. Zo daalt bij mannen de ziektebelasting van aandoeningen die door tabaksgebruik worden veroorzaakt, zoals longkanker en COPD, omdat zij sinds de jaren zestig en zeventig aanzienlijk minder zijn gaan roken. Vrouwen zijn in de afgelopen decennia juist meer gaan roken; bij hen stijgt die ziektebelasting nu. Het aantal Nederlanders met overgewicht en obesitas (ernstig overgewicht) is in de afgelopen decennia sterk gestegen. Als gevolg daarvan stijgt ook het aantal mensen met diabetes, al draagt ook de verbeterde opsporing hieraan bij (RIVM).

Nederland in 2025 sterk geprofileerd

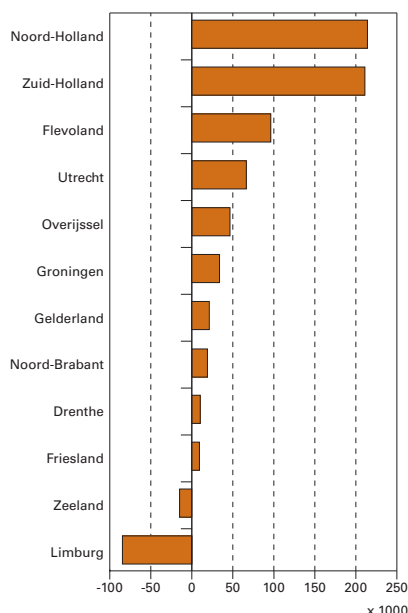
JAN LATTEN EN DORIEN MANTING

De Nederlandse bevolking groeit de komende 20 jaar niet zo hard meer. Naar verwachting komen er 600.000 mensen bij. Toch staat ons land op de drempel van grote demografische veranderingen. De bevolkingsgroei zal zich namelijk vooral in de Randstad voordoen. Daar neemt de congestie toe. Andere streken worden leger, zoals Limburg en Zeeland. Niet-westerse allochtonen zullen geconcentreerd blijven wonen in en rond de grote agglomeraties in de Randstad. Westerse allochtonen wonen niet alleen in de grote steden en omliggende suburbs maar ook in de grensstreken. De grensregio's zullen weinig verkleuren maar wel sterk vergrijzen. Een derde van de gemeenten wordt geconfronteerd met een kwart 65-plussers.

Foto: Marcel Minnée

Figuur 1. Absolute toename van het aantal inwoners per provincie tussen 2005 en 2025

Ruim 400.000 van de bevolkingsgroei van 600.000 mensen komen tot 2025 in de beide Hollanden terecht, vooral ook in Randstedelijke gebieden, en nog eens 100.000 in Flevoland, vooral in Almere. Het inwonertal van de provincie Utrecht groeit met circa 75.000. De schamele rest van de aanwas is over alle andere provincies verdeeld. Twee provincies hebben straks minder inwoners dan nu. In Limburg en Zeeland neemt het inwonertal af met resp. bijna 90.000 en 15.000 (zie figuur 1).

Binnen de Randstad zijn het vooral de steden en de aangrenzende gemeenten die in omvang zullen toenemen. Met alle waarneembare trends op een rij lijken de steden een nieuwe periode van groei, en misschien zelfs lichte bloei, tegemoet te gaan. Amsterdam zal in 2025 meer dan 800.000 inwoners tellen, nu is dat minder dan 750.000. Den Haag nadert de 500.000, Rotterdam komt weer ruim boven de 600.000 uit. En Utrecht groeit met bijna 60.000 inwoners. De agglomeraties worden ook omvangrijker. Daarmee neemt het totale inwonertal van de Randstad met enkele honderdduizenden toe en zal de Randstad de komende 20 jaar een groei-

pool blijven met gevolgen voor de mobiliteit, verkeerscongestie, woningmarkt en de bedrijvigheid. Buiten de Randstad groeit een aantal steden ook nog licht. De Randstad wordt voller, allochtoner en internationaler terwijl de grensregio's grijzer worden. Dat alles blijkt uit de voor het eerst gepubliceerde *Regionale Bevolkings- en Allochtonenprognose* van het Ruimtelijk Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek (zie kader).

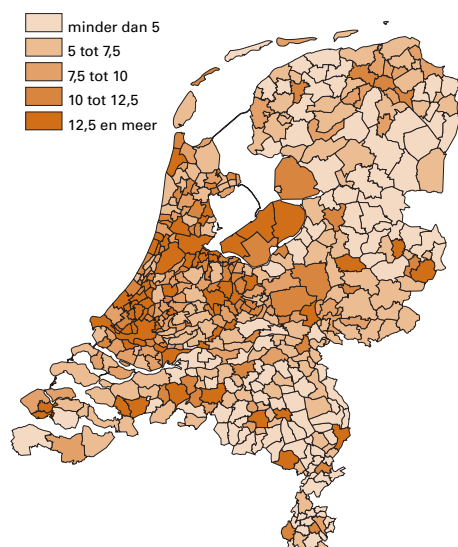
Forse allochtone suburbanisatie in de Randstad

In Noord- en Zuid-Holland wonen nu al relatief veel niet-westerse allochtonen, vooral in de grote steden. In Rotterdam, Amsterdam en Den Haag maken zij een derde van het aantal inwoners uit. Daarnaast zijn er ook concentraties in andere grote steden zoals Eindhoven, Tilburg en Enschede. Onder jongeren is het aandeel niet-westerse allochtonen zelfs hoger. De omvangrijke tweede generatie is binnenkort toe aan gezinsvorming. Een deel van hen zal naar de randgemeenten van de grote steden trekken. De concentratie van de niet-westerse bevolking in het westen van het land daalt dan ook nauwelijks, maar zal zich wel uitbreiden naar andere gemeenten. Zo is er onder andere al een verhuisstroom van Surinamers op gang gekomen van Amsterdam naar Almere. Die suburbanisatie zal naar verwachting doorzetten. Daardoor zal er tot 2025 – vooral in het westen – sprake zijn van een forse suburbanisatie van niet-westerse allochtonen. Rond de vier grote steden ontstaan nieuwe concentratiezones met 20 tot 30 procent niet-westerse allochtonen, zoals Diemen, Almere, Delft en Zwijndrecht, Lelystad en Vlaardingen (zie figuur 2). In grote delen van het noorden, oosten en zuiden van het land blijft de kans om een niet-westerse landgenoot te ontmoeten – in de woonbuurt, op het werk of in de klas – vrijwel onveranderd.

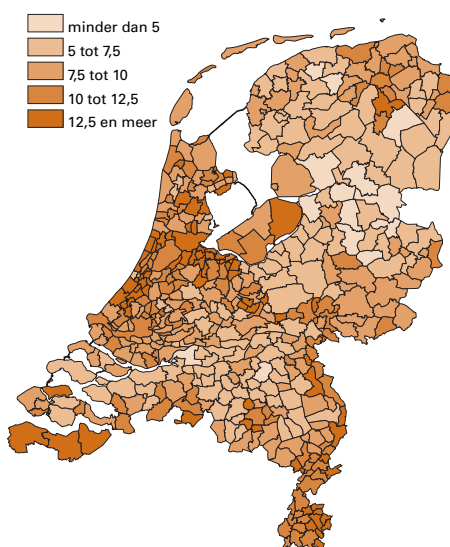
Verdere internationalisering Randstad

Het aantal westerse allochtonen zal tot 2025 toenemen. Een groot deel van hen trekt naar de Randstad. Deze internationalisering zal zich in het westen dan ook vooral voordoen in en rond de grote steden. In het westen zullen straks ver-

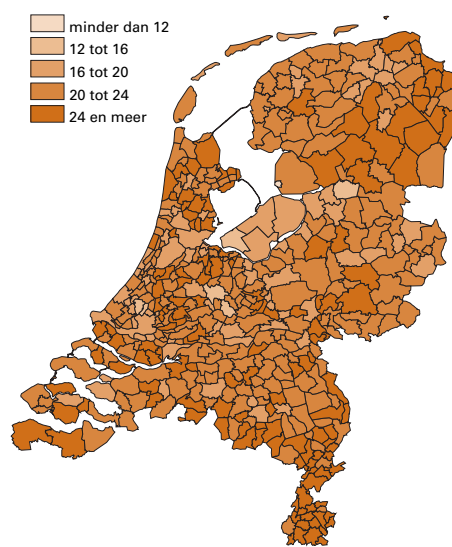
Figuur 2. Percentage niet-westerse allochtonen per gemeente, 2025

Figuur 3. Percentage westerse allochtonen per gemeente, 2025

Figuur 4. Percentage 65-plussers per gemeente in 2025

der relatief veel westerse allochtonen wonen op eigen suburbane plekken, zoals Wassenaar en kleinere gemeenten rond Haarlem en Leiden, zoals Bloemendaal, Bennebroek, Haarlemmerliede, Noordwijk en Zoeterwoude (zie figuur 3). Westerse allochtonen wonen niet alleen in de Randstad, maar ook van oudsher in de grensstreken. Het zijn vooral Duitsers en Belgen die net over de grens in Nederland zijn komen wonen. In sommige gemeenten, zoals in Heerlen, Hulst, Landgraaf en Terneuzen gaat het om één op de vijf inwoners. Kerkrade spant met een op de drie inwoners de kroon. Ook in het noorden van het land wonen in de grensgemeentes iets meer westerse allochtonen. Hun aandeel per gemeente ligt in het noorden echter wat lager, zo tussen de 10 en 14 procent.

Van internationalisering, als gevolg van een grote instroom van westerse allochtonen zoals die zich voordoet in de Randstad, is in lang niet alle gemeenten in de grensstreken sprake. Tot 2025 vertoont de ontwikkeling van het percentage westerse allochtonen aldaar een grillig beeld. In sommige gemeenten neemt het toe, in andere blijft het stabiel of daalt het juist. Wel verspreiden westerse allochtonen zich van de grensregio's wat verder landinwaarts.

Grensstreken: concentratie van ouderen

Naast groei van de Randstad, internationalisering en allochtone suburbanisatie zal vergrijzing een forse bijdrage leveren aan de demografische en ruimtelijke profilering van Nederland. Vrijwel alle gemeenten zullen vergrijzen, maar in de grensstreken én in het Noorden des Lands treedt vergrijzing meer op de voorgrond dan in de rest van het land. Nu al wonen er verhoudingsgewijs veel ouderen in de grensgebieden van Noord-Brabant en Limburg, aan de oostelijke en noordoostelijke randen van Nederland en in de kustgebieden van Zeeland, Zuid- en Noord-Holland. In sommige gemeenten aan de randen ligt het aandeel 65-plussers nu al ruim boven het landelijke gemiddelde van 14 procent, zoals in Sluis, Kerkrade, Stadskanaal en Coevorden. In deze steden ligt het aandeel tus-

sen de 17 en 21 procent. Dat in de grensgebieden veel ouderen wonen, hangt samen met het feit dat jongeren voor studie of eerste baan wegtrekken naar de grote stad. Als jongvolwassenen in een latere levensfase een gezin krijgen of zich anderszins settelen, dan vertrekken ze vaak naar nieuwbouwwijken in de buurt van die stad. Meestal gaan ze niet terug naar hun geboortestreek. Daar komt bij dat ouderen achterblijven omdat ze niet zo graag verhuizen. Verder hebben verschillen in regionale geboorte- en sterftecijfers invloed op het tempo en de mate van vergrijzing. Zo werkt de ongunstige Limburgse levensverwachting de vergrijzing tegen maar versterken de lage Limburgse geboortecijfers deze juist weer.

De combinatie van selectieve verhuisstromen en verschillen in geboorte- en sterftecijfers maakt dat gemeenten aan de randen van Nederland in 2025 veel meer zijn vergrijsd dan het midden van het land. Daardoor zullen de grensregio's – die nu al relatief meer zijn vergrijsd – er ook in 2025 uitspringen. In heel veel grensgemeenten is het aandeel 65-plussers dan opgelopen tot een kwart tot 30 procent zoals in Sluis, Kerkrade, Coevorden en Stadskanaal. Ook de andere delen van Nederland krijgen echter te maken met een forse vergrijzing. In 2025 zal in bijna een derde van alle gemeenten in Nederland het aandeel ouderen naar verwachting ten minste 24 procent bedragen (zie figuur 4). In 2005 was dit nog in slechts drie gemeenten het geval (Bennebroek, Laren en Rozendaal). Verder zullen gemeenten waar ouderen slechts een zeer kleine minderheid vormen zeldzaam worden. Hadden in 2005 nog ongeveer 80 gemeenten minder dan 12 procent 65-plussers, in 2025 komt deze unieke situatie alleen nog in de gemeente Urk voor. Over heel Nederland gerekend zullen 65-plussers 21 procent van de bevolking uitmaken. Op allerlei terreinen – zorg, wonen, werken, mobiliteit, recreatie – zal de geschetste ontwikkeling ingrijpende gevolgen hebben voor de buurt, de wijk en de gemeente. Vooral de grensregio's zullen daar antwoorden op moeten vinden.

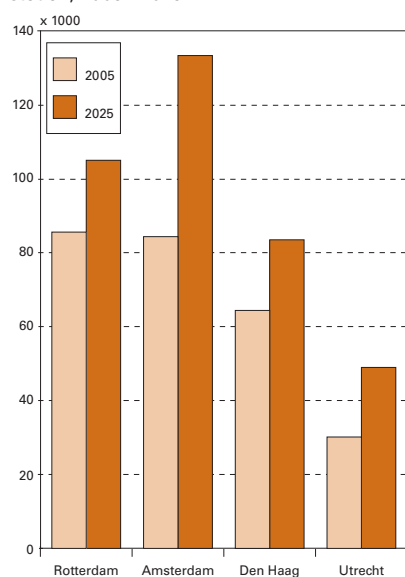
DE PROGNOSE

Het RPB en het CBS hebben in 2006 samen voor de eerste keer een regionale bevolkings- en allochtonenprognose gepubliceerd. Deze prognose voorspelt de bevolking naar leeftijd, geslacht en allochtoniteit per gemeente tussen 2005 en 2025. De prognose is consistent met de nationale bevolkings- en allochtonenprognose van het CBS uit 2004. Dat houdt in dat de landelijke veronderstellingen ten aanzien van geboorte, sterfte, emigratie en immigratie zijn overgenomen, althans op landelijk niveau. De voor deze prognose gemaakte regionale veronderstellingen zijn beschreven door De Jong et al. (2005). In de regionale prognose worden daarnaast veronderstellingen gemaakt over verhuispatronen tussen gemeenten. Voor de onderscheiden herkomstgroeperingen en de onderscheiden regio's worden bovendien aparte veronderstellingen ten aanzien van sterfte, vruchtbaarheid, immigratie en verhuispatronen geformuleerd, daar waar relevant. De eerste uitkomsten van deze prognose zijn door Van Duin et al. (2006) gepubliceerd. Een deel van de hier gepresenteerde uitkomsten komt uit die publicatie. Er zijn (nog) geen varianten gepubliceerd. De regionale bevolkings- en allochtonenprognose zal door het RPB en het CBS in 2006 verder worden uitgebreid met een regionale huishoudensprognose.

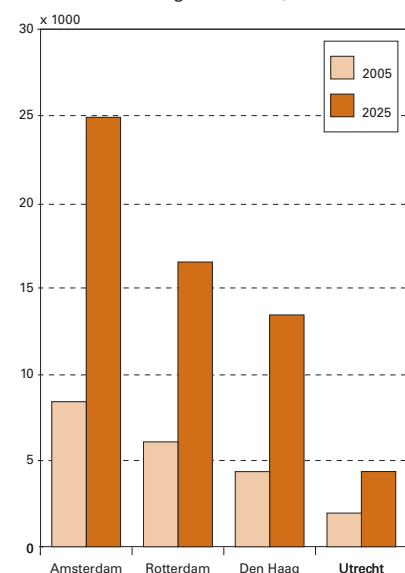

Foto: Marcel Minnée

Figuur 5. Aantal 65-plussers in de vier grote steden, 2005 - 2025

Figuur 6. Aantal niet westerse allochtone ouderen in de vier grote steden, 2005 en 2025

De vier grote steden: relatief jong en toch veel ouderen

Het aandeel 65-plussers zal naar verwachting ook in de vier grote steden toenemen, maar net als in 2005 lager blijven dan gemiddeld. In Amsterdam bijvoorbeeld neemt het percentage ouderen tussen 2005 en 2025 toe van 11 tot 16 procent, terwijl het gemiddelde voor Nederland stijgt van 14 procent naar 21 procent. Hoewel de steden dus relatief gezien jonger blijven, neemt ook daar het aandeel 65-plussers iets toe en groeit het absolute aantal wel degelijk fors, in Amsterdam met circa 50.000 tot ruim 130.000 65-plussers in 2025 (zie figuur 5). In zowel Den Haag, Rotterdam als Utrecht neemt het aantal 65-plussers met 19.000 toe. Het verschil tussen Amsterdam en de andere steden is onder meer een gevolg van de leeftijdsopbouw van de huidige bevolking. In toenemende mate komt dat ook doordat de immigrantenpopulatie in de vier grote steden vergrijst. In de komende 20 jaar zullen immers vooral de jongere allochtonen, vaak hier geboren en getogen, wegtrekken, en de oudere westerse en niet-westerse allochtonen, onder wie steeds meer 65-plussers, achterblijven. Het aantal niet-westerse allochtone 65-plussers verdrievoudigt naar verwachting in Amsterdam en in Den Haag (zie figuur 6). Dit zijn vooral allochtonen van de eerste generatie, dus de mensen die zelf in het buitenland zijn geboren. Ook in Almere zal het aantal allochtone ouderen toenemen met ruim 4.000 personen. Met betrekking tot de woon- en zorgbehoefte komen de vier grote steden dus op termijn wel degelijk voor grote uitdagingen te staan.

Een nieuwe era voor de grote steden?

De bevolkingssamenstelling van de vier grote steden zal sterk veranderen: veel meer inwoners, een minder vergrijsde bevolking dan elders in het land, meer oudere allochtonen, een omvangrijke niet-westerse uitstroom, versterkte internationalisering door toestroom van westerse allochtonen: het zal alles bij elkaar het karakter van de grote steden veranderen. Bijzonder in de prognose is de verwachte daling van het aandeel niet-westerse allochtonen. Dit

is een voortzetting van de trend van de afgelopen jaren waarin de terugloop van de niet-westerse immigratie naar Nederland, die zich sterk op de grote steden richtte, begon. Tegelijkertijd zal doorstroom vanuit de steden naar andere gemeenten in het land verder op gang komen, vooral van Surinamers en Antillianen. De combinatie van deze twee trends zorgt voor een verschuiving in bevolkingsgroepen: een geringe daling van het aandeel niet-westerse allochtonen zal worden gecompenseerd door een stijgend aandeel autochtonen of westerse allochtonen. Verder blijft mede door de uitstroom van jongere allochtonen en het achterblijven van ouderen in Amsterdam en Den Haag de totale omvang van de allochtone bevolking vrijwel gelijk. In Rotterdam daalt deze licht en alleen in Utrecht zal het aantal nog met ongeveer 10.000 toenemen.

Het aandeel westerse allochtonen in Den Haag neemt fors toe van 13 naar 21 procent. Het is niet uitgesloten dat dit heeft te maken met inspanningen van de gemeente Den Haag om zich te profileren als internationale stad. In de afgelopen jaren hebben zich er al vele internationale organisaties gevestigd. De stad telt momenteel ten minste 70 internationale organisaties en meer dan 80 ambassades en consulaten. Daarnaast zijn er tien internationale scholen en tal van hoofdvestigingen van grote multinationals. Ook voor Amsterdam is het toekomstbeeld dat een minder groot niet-westers bevolkingsaandeel samen gaat met een iets groter aandeel westerse allochtonen (zie figuur 7).

Uit onderzoek blijkt dat westerse allochtonen per hoofd van de bevolking meer koopkracht de steden in brengen dan niet-westerse allochtonen. Dat kan uiteindelijk gunstig werken op het economisch potentieel van die steden maar brengt misschien ook nieuwe competitie op de woningmarkt met zich mee. Het is niet uitgesloten dat wanneer de koopkrachtiger westerse allochtonen op een beperkte markt indringen mede daardoor autochtonen en niet-westerse allochtonen elders een woning zoeken. Ook de laatstgenoemden zullen sociale klimmers zijn die suburbaniseren, maar voor een deel kan het

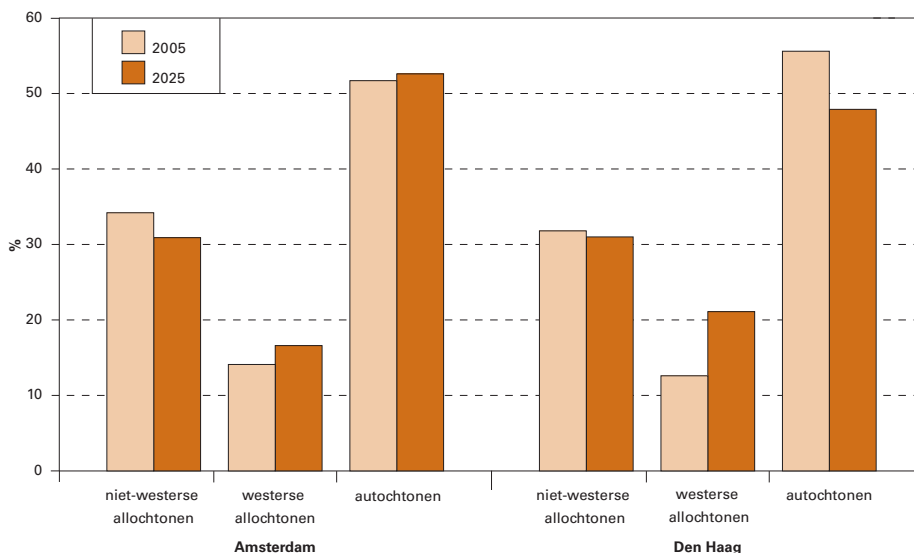
ook gaan om economisch minder sterken voor wie de stedelijke woningmarkt te duur wordt en die verhuizen naar oudere sociale woningbouw in omringende gemeenten.

LITERATUUR

- Duin, C. van, A. de Jong en R. Broekman (2006), *Regionale bevolkings- en allochtonenprognose*. NAI Uitgevers, Rotterdam, Den Haag: RPB/CBS.
- Jong, A. de, M. Alders, P. Feijten, P. Visser, I. Deerenberg, M. van Huis en D. Leering (2005), *Achtergronden en veronderstellingen bij het model PEARL. Naar een nieuwe regionale bevolkings- en allochtonenprognose van het RPB en CBS*, NAI Uitgevers, Rotterdam, Den Haag: RPB/CBS.

Prof. dr. J.J. Latten (CBS, UvA) en
dr. D. Manting (RPB). Contact:
jltn@cbs.nl en manting@rpb.nl

Figuur 7. Percentage niet-westerse en westerse allochtonen in Amsterdam en Den Haag, 2005 en 2025

Vergrijzing: kansen en knelpunten op de arbeidsmarkt

PETER EKAMPER EN KÈNE HENKENS

Nederland vergrijst. Daardoor zijn steeds meer ouderen beschikbaar voor de arbeidsmarkt die op termijn in omvang zal gaan krimpen. Hoe kijken werknemers en werkgevers aan tegen de dilemma's die ons staan te wachten en welke kansen zien zij?

Zowel de totale bevolking als de beroepsbevolking in Nederland vergrijzen (zie figuur 1). Veroudering van de beroepsbevolking betekent niet alleen dat de gemiddelde leeftijd van de beroepsbeoefenaren stijgt, maar ook dat het percentage werkende ouderen toeneemt. Was in 1985 de leeftijdsgroep 35-39 jaar de grootste binnen de mannelijke beroepsbevolking, in 2025 zal de leeftijdsgroep 50-54 jaar de grootste zijn (zie figuur 2). Maatregelen om ouderen langer in dienst te houden kunnen dit aandeel ouderen nog verhogen.

De veroudering van de beroepsbevolking is tot nu toe gedeeltelijk gecompenseerd door een omvangrijke uittrede van mannen rond hun 60-jarige leeftijd. De trend van alsmaar vroeger uittreden is echter tot staan gebracht. Zo nam de arbeidsdeelname van mannen van 55-59 jaar de afgelopen jaren weer toe van 58 procent in 1995 tot 76 procent in 2005 (zie tabel 1). Ook binnen de vrouwelijke beroepsbevolking neemt het aandeel ouderen toe. Dat komt doordat opeenvolgende cohorten vrouwen steeds langer aan het beroepsleven blijven deelnemen dan wel daar na een onderbreking van de loopbaan weer in terugkeren.

Sectoren

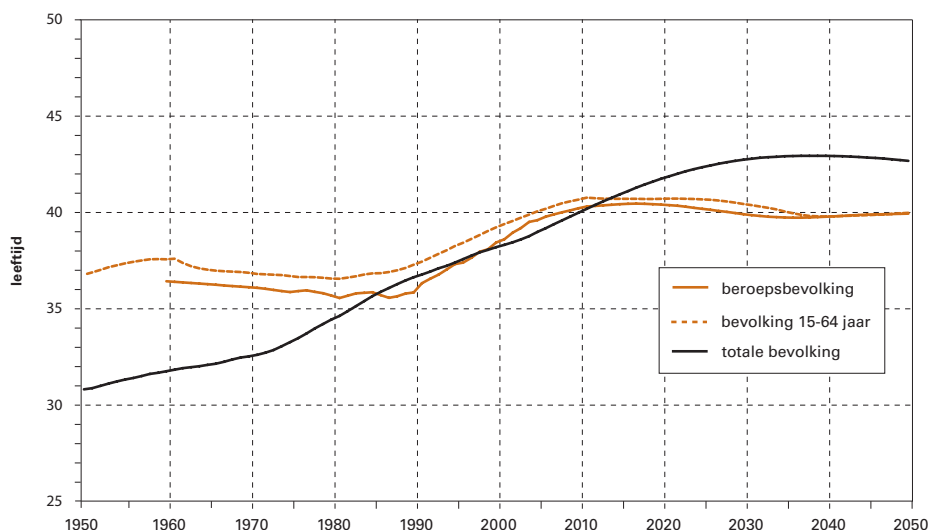
Veroudering van de beroepsbevolking doet zich in Nederland binnen de verschillende bedrijven en sectoren niet in gelijke mate voor. Een groot

Foto: Marcel Minnée

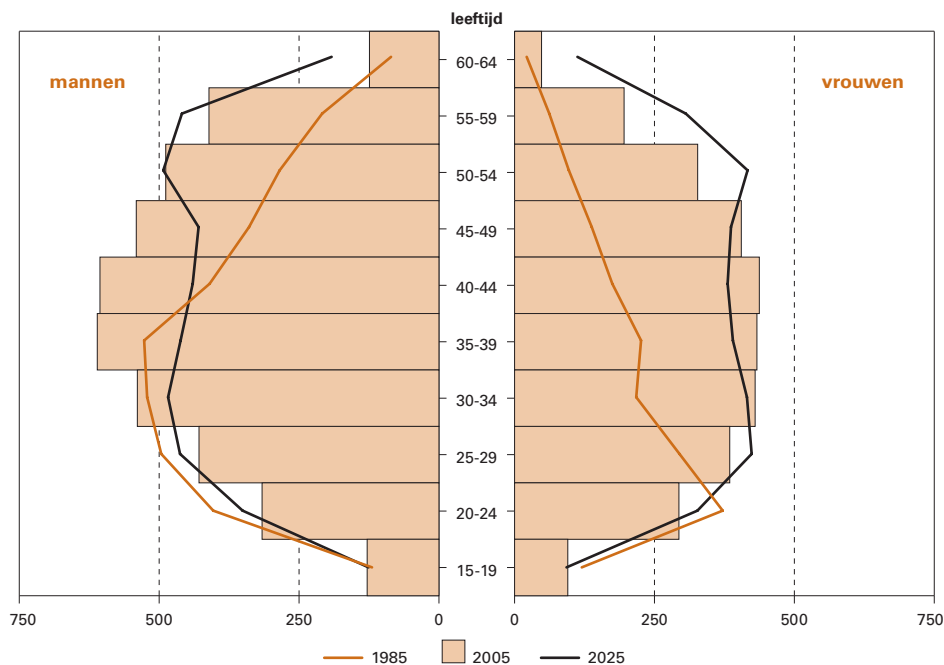
deel van de Nederlandse bedrijven en instellingen bestaat minder dan tien jaar en heeft dus ook qua personeelsopbouw een relatief korte geschiedenis. Het personeelsbestand van deze bedrijven is in de regel verhoudingsgewijs jong. Wie zich als werknemer al langer op de arbeidsmarkt beweegt, heeft vaak een vaste positie opgebouwd en zal minder geneigd zijn om zich aan te bieden bij een jonge organisatie, die zich

Figuur 1. De gemiddelde leeftijd van de totale bevolking, de potentiële beroepsbevolking (15-64 jaar) en de werkzame beroepsbevolking in Nederland, 1950-2050

Bron: eigen berekeningen op basis van Eurostat-gegevens en -prognoses.

Figuur 2. De werkzame beroepsbevolking in Nederland naar geslacht en leeftijd in 1985, 2005 en 2025

Bron: eigen berekeningen op basis van Eurostat-gegevens en -prognoses.

Arbeidsparticipatie (%) in Nederland naar geslacht en leeftijd, 1971-2005

Geslacht	Leeftijd	1971	1975	1981	1985	1990	1995	2000	2005
Mannen	50-54	93	87	83	77	81	82	87	88
	55-59	87	77	70	64	64	58	69	76
	60-64	74	58	40	29	22	20	26	32
Vrouwen	50-54	21	17	24	27	36	45	56	67
	55-59	18	14	17	18	23	28	39	48
	60-64	12	7	7	7	8	8	11	18

Bronnen: CBS (1971-1981); Eurostat (1985-2005).

in economisch en sociaal opzicht nog ‘moet bewijzen’. (Betrekkelijke) nieuwkomers op de arbeidsmarkt hebben weinig te verliezen en zien bij een jonge organisatie wellicht meer carrièremogelijkheden dan binnen oudere organisaties waar de paden zijn platgetreden en de kaarten geschud. Zelfs als jonge bedrijven een afspiegeling van de leeftijdsverhouding binnen de totale beroepsbevolking nastreven, zal het feitelijke personeelsbestand er onder invloed van het ef-

fectieve aanbod toch jonger blijken te zijn. Bedrijven en instellingen met veel vrouwelijke werknemers hebben in de regel ook een jonger personeelsbestand, omdat in de oudere leeftijdsgroepen de arbeidsdeelname van vrouwen nog achterblijft bij die van mannen. In langer gevestigde bedrijven zal daarom het aandeel 50-plussers meestal hoger zijn.

Sectoren met relatief veel oudere werknemers zijn in Nederland vooral de landbouw, het openbaar bestuur en het onderwijs, zoals blijkt uit figuur 3. In 2005 was circa 17 procent van de mensen in het onderwijs en 14 procent in de landbouw en het openbaar bestuur 55-64 jaar oud. Zowel het openbaar bestuur als het onderwijs hebben de afgelopen tien jaar met een forse vergrijzing te maken gehad. In 1995 was nog maar ruim vijf procent van het personeel in het openbaar bestuur en acht procent van dat in het onderwijs 55 jaar of ouder. Dat is dus een stijging van het aandeel ouderen met gemiddeld een procentpunt per jaar. De horeca en de handel zijn juist sectoren met een relatief jong personeelsbestand: respectievelijk 48 en 31 procent van het personeel is jonger dan 25 jaar.

Beelden van werkgevers

Meer dan de helft van de werkgevers, vooral in de grotere bedrijven en instellingen, verwacht dat het aandeel ouderen binnen hun organisatie de komende tien jaar zal stijgen, zo blijkt uit onderzoek dat het NIDI heeft uitgevoerd onder meer dan 1.000 werkgevers in Nederland. Over oudere werknemers bestaan veel stereotype beelden. Zo associeert 73 procent van de werkgevers een stijging van de gemiddelde leeftijd van het personeel met een stijging van de arbeidskosten. Slechts zeven procent acht een stijging van de productiviteit waarschijnlijk en meer dan de helft acht dit onwaarschijnlijk. Door 56 procent van de werkgevers worden ouderen gezien als een categorie met een hoog verzuim en door 57 procent als een groep met weinig geneigdheid tot verandering. De helft is bovendien van mening dat de wijze waarop het werk is georganiseerd, herzien zal moeten worden, dat de werkomstandigheden verbeterd zullen moeten worden en dat ouderen weinig enthousiasme tonen voor nieuwe technologie. Daar staat tegenover dat meer dan de helft verwacht dat een stijging van de gemiddelde leeftijd zal leiden tot een toenemend kennis- en ervaringsniveau. Werkgevers associëren oudere werknemers evenwel vaak met stijgende kosten zonder dat daar een stijgende productiviteit tegenover staat. Gepaard met stereotypen over een geringe veranderingsgezindheid vormen deze beelden een belangrijke reden waarom er bij werkgevers zo weinig werk wordt gemaakt van langer doorwerken en de bereidheid ouderen in dienst te nemen zo gering is.

Het voorkómen van krimpende beroepsbevolking: beleidsopties

De vergrijzing van de samenleving heeft ook tot gevolg dat de omvang van de potentiële beroepsbevolking geleidelijk gaat dalen. Dit betekent dat wanneer de arbeidsdeelname in Nederland niet omhoog gaat het arbeidsaanbod op de

Foto: Marcel Minnée

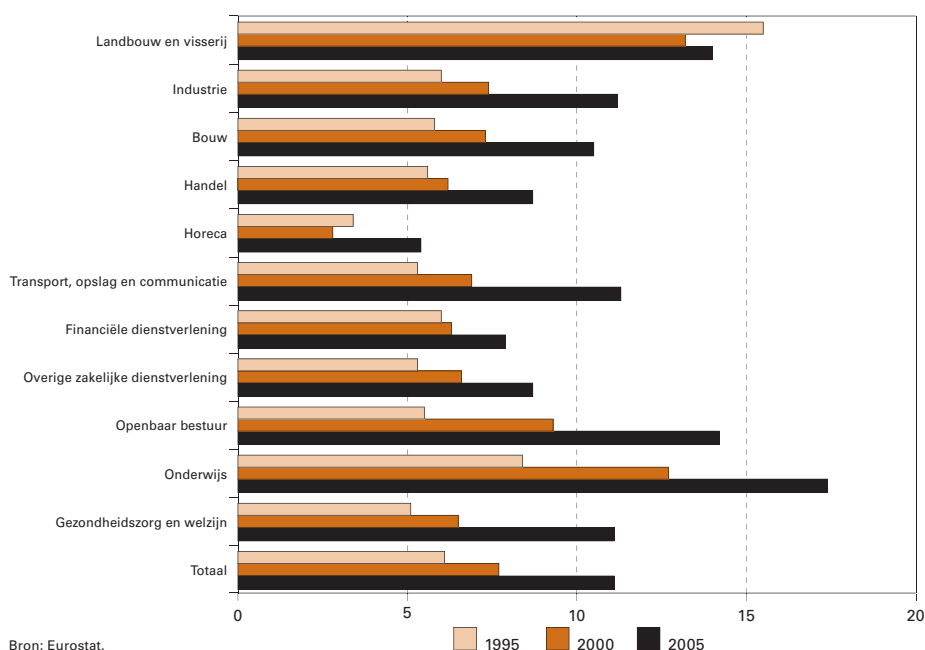
Foto: Marcel Minnée

middellange termijn gaat krimpen. Het vergroten van het arbeidsaanbod kan op verschillende manieren worden gerealiseerd. Zo kan worden ingezet op het verhogen van de pensioenleeftijd. Ook gaan geregeld stemmen op – bijvoorbeeld vanuit de Verenigde Naties – om de grenzen veel meer dan nu het geval is te openen voor arbeidskrachten uit het buitenland. Door sommigen wordt een verhoging van het kindertal bepleit, maar dat heeft op de arbeidsmarkt pas over circa 25 jaar effect. Ook kan deeltijdarbeid worden ontmoedigd of de voltijds werkweek worden uitgebreid. Al deze beleidsopties hebben positieve kanten maar vaak bestaat er ook veel maatschappelijke weerstand tegen. In figuur 4 staan de antwoorden van de Nederlandse werkgevers en werknemers op de vraag hoe tekorten op de arbeidsmarkt naar hun idee het beste kunnen worden bestreden. Daarnaast staat vermeld welke beleidsrichtingen zij het minst aantrekkelijk vinden.

Opvallend is dat economisch getinte beleidsvoorstellen de voorkeur genieten en dat voorstellen die veel weg hebben van 'bevolkingspolitiek' (verhoging van het kindertal, immigratie) worden afgewezen, zowel door werknemers als werkgevers. Verder is opvallend dat er ook relatief veel weerstand bestaat tegen verhoging van de pensioenleeftijd. Wanneer wordt gekeken naar de meest gewaardeerde beleidsopties dan vallen enkele verschillen op. Werkgevers zijn vooral positief over het ontmoedigen van deeltijdwerk en een verlenging van de standaardwerkweek met vier uur. Pas op de derde plaats komt meer vrouwen laten werken. Vrouwelijke werknemers prefereren juist deze laatste optie en voelen veel minder voor een verlenging van de werkweek. Mannelijke werknemers bevinden zich in een tussenpositie.

De ene maatregel is controversiëler dan de andere. Zo is weliswaar een aanzienlijk deel van de werkgevers en werknemers voor een verhoging van de pensioenleeftijd, het is ook een maatregel

Figuur 3. Percentage van de werkenden in de leeftijdsgroep 55-64 jaar in Nederland per economische activiteit in 1995, 2000 en 2005

Bron: Eurostat.

die door veel mensen resoluut wordt afgewezen. Een verhoging van de arbeidsdeelname van vrouwen en stimuleren dat deeltijders meer uren gaan werken zijn beduidend minder controversieel: het aantal voorstanders is daarbij veel groter dan het aantal dat deze maatregelen afkeurt. Demografische maatregelen zijn ook weinig controversieel in die zin dat velen er tegen zijn gekant en er maar heel weinig voorstanders zijn.

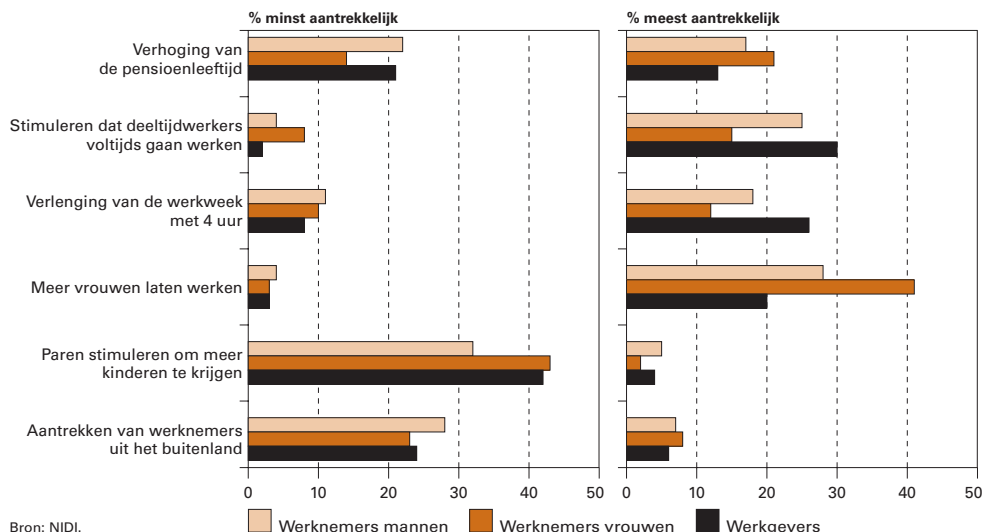
Toekomst

Onder invloed van de vergrijzing zal de arbeidsmarkt in Nederland sterk veranderen. Het zal voor werkgevers veel gebruikelijker worden om een flink aantal oudere werknemers in dienst te hebben. Daarnaast zal de concurrentie tussen organisaties om het beschikbare arbeidsaanbod aan zich te binden naar verwachting gaan toenemen.

demodata

De gezondheidszorg levert een aanzienlijke bijdrage aan de volksgezondheid in Nederland. Vooral bij infectieziekten en hart- en vaatziekten is de sterfte door medische zorg en collectieve preventie in de afgelopen decennia aanzienlijk gedaald. Bij kanker is die bijdrage kleiner (RIVM).

Figuur 4. Maatregelen om arbeidsaanbod te vergroten in vergrijzend Nederland

Wie bij deze concurrentie de winnaars en verliezers zullen zijn is nog moeilijk te voorspellen. Zullen werkgevers hun reserves tegenover oudere werknemers overboord zetten en proberen om hen tot wellicht na de pensioenleeftijd te behouden? Of richt de concurrentie zich juist op jonge mannen en vooral jonge vrouwen, met alle mogelijke gevolgen voor een toenemende druk op het spitsuurgezin?

Drs. P. Ekamper en dr. C.J.I.M. Henkens,
NIDI. Contact: ekamper@nidi.nl

LITERATUUR

- Dalen, H. van en K. Henkens (2004), De verborgen waarde van de oudere werknemer, *Bevolking en Gezin*, 33(1), pp. 29-60.
- Ekamper, P. (2006), Werkende ouderen in België en Nederland - de cijfers. *Tijdschrift voor HRM* 9(1), pp. 6-20.
- Remery, C., K. Henkens, J. Schippers, A. van Doorne-Huiskes en P. Ekamper (2001), *Organisaties, Veroudering en Management: een onderzoek onder werkgevers*. NIDI-rapport 61, Den Haag: NIDI.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Ernst Spaan
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

Foto: Marcel Minnée

